

♦♦♦ BEKE MARGIT

A Szent István Királyról és a Boldogságos Szűzről Nevezett Érseki Ósrégi Papnevelő Intézet címere

Az esztergomi szeminárium hányatott sorsot élt meg az elmúlt évszázadok alatt, osztozva hazánk és az egyházmegye sorsában. Az esztergomi egyházmegyei szeminaristák külföldi képzését a *Collegium Christi* biztosította. Ez a kezdeményezés a XIV. században Budai János (1391–1427) esztergomi kanonok, barsi főesperes alapításában indult.¹ A székeskáptalani iskola ugyanis már adott volt, és az egyetemi képzés igénye a káptalanban felmerült, hiszen Budai maga is kanonoki stallummal bírt.² Ismeretes, hogy a prágai egyetem jogi karán végzett, mint a cseh nemzet tagja, ahol előbb licenciátust, majd magisteri fokozatot szerzett. Budai János 1391-től esztergomi kanonok, majd barsi főesperes, aki négy házának jövedelméből alapította a Collegium Christi társulatot. Célja az volt, hogy szegény, papi szolgálatra készülő ifjaknak anyagi háttérrel biztosítson valamelyik európai egyetemen. Budai János halála után mindig a barsi főesperes a társulat elnöke, akit az esztergomi érsek nevez ki azon esztergomi kanonokok köréből, akik a Collegium Christi tagjai voltak. Budai János gondoskodott arról is, hogy ne ürüljön ki az alapítvány, ezért aki befejezte tanulmányait, és javadalomhoz

¹ BATTHYÁNY Ignác, *Leges ecclesiasticae Regni Hungariae. I–III* (Albae-Carolinae-Claudiopoli 1785–1827) III, 323; FEJÉR, Georgius, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI* (Budae 1829–1844), a társulatról: X/2, 506–508; MIHÁLYFI Ákos, *A papnevelés története és elmélete. I. A papnevelés története* (Budapest 1896) 109–111; KOLLÁNYI Ferenc, *Esztergomi kanonokok 1100–1900* (Esztergom 1900) 72–73; KNAUZ Nándor, *A Krisztustársulat*, in *Magyar Sion* 1 (1863) 345–360.

² KOLLÁNYI 72–73; KÖRMENDY Kinga, *Az esztergomi Collegium Christi és könyvtára a XIV–XVI. században*, in *Magyar Könyvtári Szemle* 99 (1983) 1/1–20.

jutott, annak kötelessége volt megtéríteni a ráfordított költségeket a társulatnak. Az alapítványt IX. Bonifác 1399. április 28-án erősítette meg.³ Később ez az alapítvány beolvadt a Pázmáneum-féle alapítványba.

Ezt követte az *Academia Istropolitana*, amely Vitéz János (1465–1472) esztergomi érsek ösztönzésére, Mátyás király kérésére II. Pál pápa jóváhagyásával született meg.⁴ Pozsonyban a mai napig áll maga az épület, falán egy tábla hirdeti ennek az egyetemnek a múltját. Fényes ünnepek között zajlott le az egyetem inaugurációja 1467. június 20-án Esztergomban. Vitéz az egyetem kancellárjaként összegyűjtötte azokat a tanárokat, akik az egyetemen fognak tanítani.⁵ Sajnos az idők vihara elsodorta ezt az egyetemet is, ahol természetesen teológiai stúdium is volt.

Végül az Oláh Miklós-féle alapítás bizonyult tartósnak, amely a Trentói Zsinat (1545–63) szellemiségében jött létre. Az esztergomi érseki székhely már Nagyszombatban működött, és a várost az érsekek igyekeztek felvirágoztatni egyházi, tudományos és kulturális vonalon. Ezt ifjúsági nevelőintézetek felállításával akarták elérni. V. Pius pápa 1556. február 14-én kelt levelében szeminárium állítására szólította fel Oláh Miklós érseket (1553–68). Még ez év tavaszán az érsek összehívta a nagyszombati zsinatot, ahol erről is tárgyaltak, és rendelkeztek a szemináriumról. Az alapító okiratot 1566. május 19-én írta alá az érsek, és az intézetet a jezsuitákra bízta.⁶ Ez a szeminárium legfontosabb dátuma.

A következő érsek, Pázmány Péter, akinek a nevéhez fűződik a bécsi Pázmáneum (1623) és a nagyszombati egyetem alapítása (1635) is.⁷ Az 1631-es évben Pázmány átköltöztette a szemináriumot Nagyszombat városán belül. Ő nevezte el az intézményt *Seminarium Sancti Stephaninak*. Mária Terézia az egyetemmel együtt a szemináriumot is Budára hozta 1777-ben. II. József pedig 1784-ben Pozsonyban keresett helyet számukra. 1802-ben a szeminárium újra visszakerült Nagyszombatba.⁸

Rudnay Sándornak (1819–31) jutott az a feladat, hogy az érsekséget és a káptalant visszaköltöztesse ősrégi helyére, Esztergomba 1819-ben.⁹ A székhely felépítése során a seminaristák közül a teológus hallgatók átköltöztetése Nagyszombatból csak 1850-ben történt meg, már Scitovszky János (1849–1866)

³ *Monumenta Vaticana historiam Hungariae illustrantia. I–IV* (Budapestini 1884–1889) I/4, 119.

⁴ BEKE Margit, *Vitéz János esztergomi udvara*, in *Vitéz János emlékkönyv. Esztergom Évlapjai 1990* (Esztergom 1990) 59–77, 69.

⁵ BEKE 1990, 63.

⁶ MIHÁLYFI 182; FAZEKAS István, *Az esztergomi Szent István szeminárium alapítása (1566) és működésének kezdetei*, in „*Sapientia aedificavit sibi domum.*” *Papképzés Esztergom városában* (főszerk. Harmai Gábor – Hegedűs András; Esztergom 2006) 21–27, közli az Oláh-féle bullát és szövegét latin

idejében.¹⁰ Mivel nem volt szemináriumi épület, annak megépüléséig a vízivárosi ferences kolostorban rendezkedtek be. Az épületet Hild József tervezte, és az érsek 1865. október 8-án nyitotta meg. Főbejáratán ez olvasható: *Pietati et Scientiis*. A kisszemináriumot, a *Seminarium Marianumot* Nagyszombatból Simor János (1867–91) érsek 1885-ben telepítette Esztergomba. Ekkor kapcsolták össze a neveket is (talán a három nevet: Ösrégi, Szent István és Szűz Mária), amelyeket az intézmény napjainkban is visel.

A Hild által megépített gyönyörű szemináriumot 1953. február 23-án el kellett hagyni, mert a szovjet katonaság vette birtokba. A kispapok ekkor ismét a volt ferences épületbe költöztek, amely épületet a Szatmári Irgalmas Nővérek feloszlata után megkapott az érsekség. 1990. január 18-án a Minisztertanács rendelete alapján visszaadták a régi szeminárium épületét. A szeminaristák nem foglalhatták el a régi helyüket, mivel az épület rendkívül lepusztult állapotban került vissza. 1992-ben Paskai László bíboros, esztergomi érsek (1997–2002) a Szatmári Irgalmas Nővéreknek visszajuttatta rendházukat, a kispapok számára pedig megvásárolta a Duna-parton a volt Volán Szállót. A kápolnát Lékai László bíboros (1976–1986) hagyatékából készítették. Ezt a Duna-parti kápolnát 1997. szeptember 14-én áldotta meg Paskai László. Majd 2006-ban végül megtörtént a teológiának az újonnan megnyílt esztergomi Szent Adalbert Központban való térfoglalása, de a szeminárium a Duna-parton maradt. A Szent Adalbert Központot már Erdő Péter bíboros, érsek (2002–) áldotta meg 2006. szeptember 2-án.

A régi szeminárium megnyitása előtt keresett meg a szeminárium előjárósága nevében Harmai Gábor, hogy szeretnék visszaállítani a szeminárium eredeti címerét. A fentiek ismeretében és a régi pecsétek birtokában ez nem bizonyult nehéznek.

A pecsét belsejében barokk pajzstartó, mögötte kereszt, mindezt átöleli a bíbornoki hermelines címersátor. Az 1850-es pecsét felirata: SIG(ILLUM) ANTIQ(UISSIMI) A(RCHI) E(PISCOPALIS) SEMINARII S(ANC)T(I) STEPH(ANI)R(EGIS) TYRNAVIA STRIGONIUM TRANSLATI 1850. Ez bizonyítja, hogy a pecsét *ante quem*, 1850 előtt nem készülhetett.

és magyar nyelven; SZVERCSEK Dávid, *Az esztergomi szeminárium címere*, in „*Sapientia aedificavit sibi domum*”... 30–33.

⁷ BITSKEY István, *Pázmány I. Péter* (1616–1637), in *Esztergomi érsekek 1001–2003* (szerk. Beke Margit; Budapest 2003; a továbbiakban Eé) 284–291.

⁸ DÉKÁNY Vilmos, *Esztergomi Érseki Papnevelő Intézet és Hittudományi Főiskola*, in *Magyar Katolikus Lexikon* (főszerk. Diós István; Budapest 1997) III, 351–352.

⁹ KÁFER István, *Rudnay Sándor (1819–1831)*, in Eé 358–360.

¹⁰ CSÉFALVAY Pál, *Scitovszky IX. János*, in Eé 370–375.

A későbbi szemináriumi körpecsét magyar nyelvű ábrázolása megegyezik az előzővel, csupán a felirata más, amely így hangzik: ESZTERGOMI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA 1566.

Ezek közül számunkra mégis döntő fontosságúak a címeralakok. A címer heraldikai jobb oldalán három jobbról balra vágott harántmezőben három különböző ábrázolás látható, és mellettük számok. A legelőkelőbb a középső mező – gondoljunk a szív pajzsra –, amelyben az egyszarvú Oláh Miklós címeréből való részlet. Az alapítás fontosságát aláhúzza és megerősíti az alatta kettéválasztott 15-66-os évszám.¹¹ Az Oláh család címerében megtalálható az egyszarvú, amit megőrzött érseki címerében is.¹² Az egyszarvúnak többféle szimbolikus jelentése van: a tisztaságnak, a Krisztussal való eljegyzettségnek is jele.¹³ Az ezüst szín ezt a tisztaságot erősíti meg.

A felső harántmezőben azonnal felismerhető három strucc tollban Pázmány Péter címere, amelyet megerősít a tőle jobbról-balról látható kettéválasztott évszám: 16–31. Ez világos utalás Pázmány Péter címére és a szeminárium bővítésének évére. Mivel Pázmány címere ismert, színezése sem okozott gondot. Az uralkodóknak, a pápáknak ebből a tollból készítek legyezőt. A strucc toll a gazdagságnak és a tisztaságnak a jelképe.

A legelső harántmezőben a zöld hármashalom tetején álló, szájában virágot tartó galamb és alatta a szintén kettéválasztott évszám, 18-50, Scitovszky János címerét idézi.¹⁴ A galamb ugyan több érsek címerében van ábrázolva, így Széchényi György és Hám János pajzsában is, de az évszám minden kétséget kizáróan Scitovszky nevéhez köti. A galamb az Őszövetségéből ismert madár, amely a vízőlön végét jelentette, hiszen Isten megbékült az emberiséggel, ezért a béke jelképe. A galamb a Szentlélek jele is, tehát isteni személyt jelenít meg. Ez a többféle jelkép újra a tisztaságot idézi meg, amelyhez hozzájárul az alázatosság, a mértékletesség és egyetértés erénye is.¹⁵

A kettéhasított címerpajzs bal oldalán látható jelenet Szent István korona-felajánlása. Magyarok Nagyasszonya aureolával csúcsíves fényfülkében, fénysugaraktól övezetten áll fekete-fehér kockás padlózatán, kétlépcsős, barna színű márványoltár mögött, amelyen a magyar szent korona és jogar fekszik. A lépcsőn aranyaureolás ezüst páncéltöltözött, karddal felövezett, de palástban térdelő Szent István a felajánlás gesztusával, Szűz Mária felé emeli balját. Egy ismeretlen szerzőjű kézirat helyesen mutat rá arra, hogy a szemi-

¹¹ Eé 447.

¹² NAGY Iván, *Magyarország családjai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal* (Pest 1862) VIII.

¹³ *A Keresztény Művészet Lexikona* (szerk. Jutta Seibert; h.n. 1980; a továbbiakban KML) 78.

¹⁴ BEKE Margit, *A Primási Levéltár nemesi és címeres emlékei* (2. bőv. kiad., Budapest 2010) 452.

narista az esztergomi bazilikában a jobb oldali Kassai Vértanúk-mellékoltáron is láthatja Michelangelo Grigoletti Szent István korona- felajánlási jelenetét.¹⁶ Bár ez az oltárkép 1855–70 között készült, a festmény témájáról már beszélhettek a címer készítésének idejében.

Tehát a címerek és a pecsétek készítésének ideje 1850 után lehetett, ekkor volt értelme az említett elemeknek. A számok bevésése, a pecsét és a címer használatának kezdete is erre az időre tehető. Mit tett a címer készítője? A legfontosabb információkat gyűjtötte össze e címerben, amely az intézményről szinte mindent elmond, és azt jellemzi is. A szeminárium neve ettől kezdve a Szent István Királyról és a Boldogságos Szűz Máriáról Nevezett Ósrégi Papnevelő Intézet.¹⁷ Ez a címer *historizáló*. Valójában ez a címer sokkal többet jelent, mint gondoljuk. Alkotója új fajta címertípust jelenített meg, miközben kitűnően ismerte a heraldikai rangsort is. Nem csupán historizált a címerkészítő. A címerben egy papi eszmeiséget is sugallt, hiszen a papi erények között a cölibátus, a béke, az alázatosság, a mértékletesség, az egyetértés követendő erényeit fogalmazta meg.

1. kép. A szeminárium pecsétje 1850.
Prímási Levéltár

¹⁵ KML 104.

¹⁶ SZVERCSEK 30-33.

¹⁷ Antiquissimum Seminarium Archi-Episcopale Sancti Stephani Regis Hungariae et Beatae Mariae Virginis Strigonii.

2. kép. A szeminárium pozitív pecsétje 1850.
Prímási Levéltár

Problematicus lehet a címersátor értelmezése. Ez összefügg Magyarország hercegprímási címével és ábrázolásával.¹⁸ Emlékeztetőül jegyzem meg, hogy Keresztély Ágost esztergomi érsek az 1714. december 9-én kelt oklevéllel kapta meg érsekutódai számára is a hercegprímási címet.¹⁹ Ez valóban tény, Kopácsy József (1839–47) nem kapta meg a bíbornoki kinevezést, mégis használta a hermelinpalástot, azonban zöld kalappal.²⁰ Hám János pedig egyáltalán nem használta a hermelinpalástot. Mivel a pajzs mögött hermelinből címersátort helyeztek el, és Scitovszky János 1853-ban kapta meg a bíbort, a címer és pecsét mögött a hercegprímási hermelinpalástról van szó.

3. kép. A szeminárium vörösviasz, nyomott pecsétje 1850.
Prímási Levéltár

¹⁸ SZVERCSEK 30-33.

¹⁹ Az oklevelet vö. BEKE 2010, 196.

Feltűnő lehet, hogy ezen a címeren nem található sem infula, sem pásztorbot. Ezek személyre szóló insigneák, viszont az intézménynek nem lehetnek eny-nyire személyes jelképei, nem lévén püspöki rangban. Ezt erősíti meg Bruno Heim is, aki az infula és pásztorbot adományozásáról ír, amelyet csak személy kaphat meg.²¹

Amikor Erdő Péter bíboros megnyitotta a szeminárium felújított épületét 2006. szeptember 2-án, már elkészült a szeminárium új címere és pecsétje. Előtte Harmai Gábor prefektus megkereste e sorok íróját, hogy a régi pecsét-tek alapján rekonstruálja a szeminárium pecsétjét. Míután már megjelent az *Esztergomi érsekek 1001–2003 c.* kötet, amelyben színesben közöltük a címereket is, nem volt nehéz a rekonstrukció. A mázak és a színek tehát adottak voltak, csupán az évek maradtak le, mert ezek használata a mai szempontból nem szabályos. Gondot csupán a bal oldali rész színezése jelentett, aminél figyelembe kellett venni a heraldikai szabályokat. Szűz Mária és Szent István esetében a szokásos színek uralkodnak, csupán a pajzs mezejének színe volt kérdéses. A legelegánsabbnak a kék szín használata tűnt a mázak miatt. A címer megrajzolását és színezését Kovácsné Somogyi Zsuzsa grafikus készítette.

4. kép. A szeminárium rekonstruált címere.
Esztergomi Hittudományi Főiskola

²⁰ Vö. Eé 452.

²¹ HEIM, Bruno Bernard, *Heraldry in the Catholic Church. Its Origin, Customs and Laws* (2. kiad., Gerrards Cross 1981) 20.

5. kép. A főiskola és a szeminárium mai, használatban lévő címere.
Esztergomi Hittudományi Főiskola